

УДК 316.613.43-053.6:364-57

ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК НАСЛІДКУ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

*Є. Ю. Грицай,**магістрантка Інституту людини**Київського університету імені Бориса Грінченка**Т. В. Журавель,**к. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи**Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка*

Актуальність дослідження, теоретико-методологічне обґрунтування проблеми.

Соціальні, економічні та політичні зміни сучасного українського суспільства провокують деформації в соціально-психологічній сфері життя людей. Дестабілізація економіки та загальнополітичної ситуації у країні, спад виробництва, руйнування старої системи цінностей, зниження життєвого рівня значної частини населення країни відбивається на психологічному самопочутті людей, породжуючи внутрішні конфлікти, напругу, агресію, а іноді й жорстокість один до одного. Особливої уваги потребує питання підліткової агресії, оскільки саме підлітки є найбільш вразливими до впливу на них несприятливих умов середовища, що залишають помітний відбиток на їхньому фізичному та психічному здоров'ї, обумовлюють різноманітні відхилення у поведінці, зокрема такі, як прояви агресії.

Існує велика кількість факторів, які можуть впливати на формування у підлітка агресивних форм поведінки. Дуже часто одним з таких факторів виступає сім'я. Особливості виховання дитини в сім'ї, взаємини між батьками та дітьми, тип батьківського впливу, рівень сімейної гармонії чи дисгармонії, реакція батьків на поведінку дитини – все це та багато іншого має безпосередній вплив на формування особистісних, духовних, моральних якостей підлітка, його поведінки та світогляду загалом.

Відповідно, насильство в сім'ї погіршує ситуацію особистісного розвитку дитини, призводить до формування в неї особистісних й поведінкових рис, які можуть зробити її потенційно небезпечною для суспільства та самої себе. Якщо ж у дитини наявні ще й органічні ураження нервової системи, явища затримки (ослаблення) інтелектуального розвитку та прояви психопатій, то до перерахованих вище проблем додається підвищена некритичність до власних вчинків (пов'язана, зокрема, зі значною навіюваністю та нездатністю всебічно оцінити ту чи іншу ситуацію), агресивність, неконтрольованість.

За статистикою МВС України 74 % правопорушень підлітків проти особистості, скоєні дітьми, які виховувалися у родинах із насильством, 63 % підлітків, засуджених за вбивство, стратили тих, хто знущався з їх матерів. Для хлопців насильство в батьківських стосунках є однією з передумов криміналізації поведінки в ході дорослішання (зокрема, вірогідність вчинення зґвалтування підвищується на 24%).

Теоретичні засади агресивної поведінки підлітків досліджували такі науковці: О. Арканова, О. Грищенко-Міхеєва, О. Кочемировська, О. Навроцька, Т. Наумович. Причини агресивної поведінки підлітків та фактори, що впливають на її формування, вивчали О. Білоус, Н. Гребініченко, Т. Костюченко. Питання методів профілактики агресивної поведінки підлітків у своїх працях висвітлювали такі вчені, як: К. Корольова, Л. Москаленко, Л. Романченко, У. Снідевич.

Мета дослідження: визначити особливості соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків як наслідку насильства в сім'ї та розробити рекомендації для спеціалістів, які здійснюють таку діяльність в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Результати емпіричного дослідження. В рамках дослідження було проведено опитування у формі інтерв'ю дванадцятьох фахівців, дотичних до реалізації програм та заходів з профілактики підліткової агресії. Серед опитаних були психологи та соціальні

педагоги загальноосвітніх шкіл, представники служб у справах дітей та громадських організацій м. Києва.

На думку всіх опитаних, вплив сім'ї на формування агресії у підлітків є ключовим. У здійсненні профілактичної роботи з попередження підліткової агресії велику роль має відігравати школа, але вочевидь до цієї діяльності необхідно залучати батьків та найближче оточення дитини. Оскільки поведінка підлітка – це показник внутрішньо сімейних стосунків, то потрібно, в першу чергу, виключити, або, хоча б, мінімізувати, негативний вплив сім'ї на формування особистості дитини. Це можливо за умови міжвідомчого підходу, що передбачає участь у профілактичній діяльності, разом з представниками освіти, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, громадських організацій, які можуть надати соціальну підтримку родині та сприяти у вирішенні складних життєвих обставин, в яких вона опинилася.

Серед рекомендацій, які дали спеціалісти, можемо виділити такі:

- тісна співпраця психологів, соціальних педагогів, керівництва школи з батьками та спеціалістами з психокорекційної роботи – представниками державних та громадських організацій;

- розробка на впровадження у школі чіткої системи індикаторів здійснення насильства над дитиною, зокрема у сім'ї, з метою раннього виявлення дітей, які потребують допомоги і підтримки;

- систематичне здійснення первинної, вторинної та третинної профілактики агресивної поведінки дітей починаючи з молодших класів школи на основі спеціально розроблених програм, а не окремих непослідовних заходів;

- використання різноманітних методів впливу у профілактичних програмах (індивідуальні бесіди; диспути; відео-лекторії; казко-терапія; арт-терапія; рольові ігри; ігри, що дозволяють «виплеснути» негативні емоції; тренінги; різноманітні спортивні змагання тощо);

- впровадження на рівні закладу системи шкільної медіації як дієвого інструменту формування у дітей навичок недопущення та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій;

- залучення батьків чи значущих осіб до профілактичного процесу, організація соціально-педагогічної, психологічної, просвітницької роботи з батьками, навчання ефективним методам виховання та розвитку дитини без застосування насильства та будь-якого негативного впливу на дитину;

- залучення до реалізації профілактичних програм висококваліфікованих спеціалістів, які володіють відповідними знаннями, вміннями та навичками;

- включення до профілактичних програм (що можуть реалізуватися як у груповій, так і у індивідуальній формах) таких змістових блоків: діагностична робота з визначення причин та основних проявів агресії у підлітків; індивідуальне мотиваційне інтерв'ю (бесіда) з метою з'ясування рівня усвідомлення підлітком проблеми та бажання працювати щодо її подолання та попередження більш негативних поведінкових проявів; постановка індивідуальних цілей щодо подолання агресивної поведінки; загальна інформація про агресію (стадії розвитку агресії, ескалація конфлікту); навчання навичкам виявлення терпимості та самоконтролю агресивних проявів поведінки; відповідальність за здійснення тих чи інших агресивних дій; сутність насильства в сім'ї та його попередження; конструктивні моделі взаємодії з однолітками та дорослими (ефективне спілкування, успішне попередження та подолання конфліктів тощо); формування перспективного життєвого плану; підведення підсумків щодо результатів роботи у програмі, оцінка результатів досягнення індивідуальних цілей.

Висновки. На сьогодні проблема підліткової агресії достатньо гостро постає перед суспільством. На жаль, така поведінка часто є наслідком негативного впливу сімейного виховання та зокрема насильства в сім'ї щодо дитини. А отже, постає питання про розроблення програм, які б дозволили залучити батьків та найближче оточення до ефективної взаємодії. Здійснення заходів в цьому напрямі дасть змогу попередити виникнення проблеми підліткової агресії на самому ранньому етапі її формування.